

Organizational issues in management accounting

PERIODE

In article organizational problems of separating the management accounting is, which have been analyzed opinions of different scientists as A. Gani, V. Hacı, B.İ.Karimova, F.V.Mirza, V.D.İbrahimov, B.E.İbrahimova, F.A.Əliyeva, S.M.Garibova and others, where all principles and methods of management accounting are shown and its application in Azerbaijan Republic is justified.

C.A.Abbasov

Organization and possibilities of management accounting in Azerbaijan

SUMMARY

This article analyzes the problems of separating the management accounting is, which have been analyzed opinions of different scientists as A. Gani, V. Hacı, B.İ.Karimova, F.V.Mirza, V.D.İbrahimov, C.A.Abbasov, S.M.Garibova and others, where all principles and methods of management accounting are shown and its application in Azerbaijan Republic is justified.

“KAPİTALDA DÖYÜŞÜKLÜKLƏR HAQQINDA HESABAT ÜZƏR” KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU STANDARTININ TƏTBİQİ İLƏ BAĞLI BƏZİ NƏZƏRİ ASPEKTLƏR

E.ƏCƏFƏROV,

İqtisad elmləri namizədi, Azərbaycan Respublikası
Maliyyə Nazirliyinin Uçot şöbəsi şöbəsinin müdiri

F.S.ƏBİULLAYEVA,

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin
Uçot şöbəsi şöbəsinin müdiri müavini - sektor müdiri

E-mail: e.acefirov@mailyye.gov.az

Açar sözlər: Mühəsibət saytı, maliyyə hesabatı, milli mühasibat sayıtı standartları, maliyyə hesabatlarının elementləri, qiyaslanılmalı, kəmərlənən

Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi

Bu məqalənin məqsədi maliyyə hesabatlarının tərtib edilməsində ən başlıq “Kapitalda döyüşüklülər haqqında hesabat üzər” Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat

Uçot Uçotü Şüdələtində göstərilən tələblərin açığalanmasını ibarətdir.

Məqalədə ölkəmizdə standartların tələblərinə uyğun olaraq “Kapitalda döyüşüklülər haqqında hesabat”ın tərtibində ən əvvəl və

terəbi zamanı hazırlanmasına təsir edən sənə amillər və nəzərə alınmalı olan məsələlər üzvlərini tapırıq.

Məqalədə həmin hesab formatının tərtib olunmasına dair təklif olunan versiyadır.

Bu məqalədə təqdim olunan versiyalar və təviiyələr sığdırılan standartın təbii qənaət mühasiblər tərəfindən daha ətraflı biliklərin olduğu olmasına və nəticədə onlara maliyyə hesabatının daha diqqətlə tərtib olunması üçün də töhfələri verəcəkdir. [1].

Məqsəd

Bu məqalədə məqsədi kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatın tərtib olunması ilə bağlı standartın göstərilən tələblərinin açıqlanmasından ibarətdir.

Növləri

• Bu məqalə ümumi iqtisadiyyat sahələrində tətbiq edilə bilər.

• "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"ın tərtibinə təsir edən sənə amillər barədə bəllik;

• "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"ın tərtibindən əvvəl və bu hesabatın tərtibi zamanı nəzərə alınmalı olan problemlər barədə bəllik;

• "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat" ı standartın tələblərinə uyğun olaraq tərtib etmək barədə;

• Standartın tələblərinə əsasən bu hesabatın tərtibi üçün olan "Üçüncü rüquət və illik qeydlər"i hazırlamaq barədə.

Standartın tərtibində alınan sənə sənədləri

• **Kapital aları** - Hər bir şirkətlərin quruluşlarından sonra müəssisənin aktivlərində qalmaq payını təviiq edən hər hansı müəssisədir. Müqaviləyə əsasən maliyyə öh-

dəliyi ümumi təqdimat kapital aları pul vəsaitləri və ya digər aktivlərin ödənilməsinə dair həmin təqdimat müqavilə şərtləklərinin yerinə gətirilməsinə gətirib çıxaran.

Müqavilədə göstərilən bütün şirkətlər yerinə yetirilmədən sonra bu kapital alarında təviiqlər qalmaq deyərli ilə müəssisədənin müəssisəni payı gətirə bilər.

Maliyyə aları kapital kimi təviiqləndirildiyi halda, şərtlətlər üçün qıymada dəyişmə riskini yaradır.

Məsələn müəssisə nominal dəyəri 1 manat olan 50000 ədəd konvertasiya olunmuş imtiyaz sənədlər buraxmışdır. Bu sənədlər təviiq edilmiş dividend faizinə əsaslı deyil, lakin adı sənədlərə çevrildikdən 5 il sonra həmin sənədlər üçün dividend ödənilməlidir. İmtiyaz sənədlərinin konvertasiya tarixində 50000 manat dəyərinə ad sənədlərə çevrilməsi müqavilədə nəzərdə tutulmuşdur.

İmtiyaz sənədlər adı sənədlərə çevrilməyə kapital hesab olunur. Konvertasiya olunmuş imtiyaz sənədlər, onları buraxan şirkət üçün bu sənədlərin buraxıldığı tarixdən konvertasiya tarixindəki olan dövrlər qıymatın dəyişməsi riskini yaradır. Əgər konvertasiya olunmuş imtiyaz sənədlərinin təviiqləri üçün konvertasiya adı sənədlərinin qıymatın dəyişməsi riskini yaradır, çünki konvertasiya tarixində olan bazar qiymətlərindən əvvəl olmaqla, bu şərtlətlərin payı kimi adı sənədlərinin dəyəri 50000 manat müqabilində müqayisə edilmişdir. İmtiyaz sənədlər adı sənədlərə çevrilərkən kapital hesab olmaqla sonra sənədlərin təviiqləri üçün qıymada dəyişmə riski yaranır.

• **Ödənilmiş müəssisə kapitalı** - Müəssisənin təviiqləri tərəfindən edilən kapital qoyuluşları iqtisadi cəhətdən konkret olmaqla, adətən bu müəssisəyə ödənilən pul vəsaitləri formasında həyata keçiril-

lı. Nizamnamə kapitalı üzrə dəyişikliklər, həmçinin digər formada qorula bilər.

Mühasib: təsəvvürlər tərəfindən həmin müəssisəyə əvəzlənmiş olan işlərin gözlənilən, xidmətlərin göstərilməsi, təpəş, tikili və avadanlıqların, əhtiyatların, habelə digər qeyri-pul vəsaitlərinə (qeyri-müəssisə aktivlərinə) verilmiş formalarında kapital qayalaqları haqqında köçürülür.

Ünvanın dəyişməsi təsəvvürlər tərəfindən verilmiş aktivin mövcudluğunda müəssisənin hər hansı öhdəliyinin olmaması haqqında deyilirdi.

• **Müəssisənin nizamnamə kapitalı** - müəssisənin qeydiyyatda olduğu bütün vəsaitlərinə əsasən əldə edilən aktivlərin kateqoriyaları üzrə kapitalın müəyyən edilmiş dəyəridir.

• **Ödənilmiş kapital** - müəssisənin gəlir ələməyi vəsaitlərinə dəyəri çatdırılaraq, ödənilmiş nizamnamə kapitalı ilə eyni məbləğə çatdırılmasına əsasən formalaşdırılır.

• **Emisiyaya gəlirli** - buraxılmış vəsaitlərin faktiki satış dəyəri ilə onların nominal dəyəri arasında olan müsbət fərq məbləğidir.

• **Emisiyaya gəlirli** - buraxılmış vəsaitlərin nominal dəyəri və onların faktiki satış dəyəri arasında olan müsbət fərqdir.

• **Qazancıq kapital** - müəssisənin fəaliyyət nəticəsində əldə edilən vəsaitlərdir. Bu kapital aşağıdakı mənbələrdən formalaşır:

• Məvafiq Milli Mühasib Üçüncü Standartına uyğun olaraq, yəni kapitalda dəyişikliklər kimi tanınan mənbələrdən əldə edilən vəsait mənbələri;

• Təsəvvürlərdən edilən dividendlər və sair dəyişikliklər qayalaqları üzrə müəssisənin bəlləşdirilməmiş mənfəəti.

• **Kapital dəyişiklikləri** - müəssisədə müəyyən vəsaitlər üçün xərcləndirən və məbləğəyən (vəsaitlər) arasında bəlləşdirilməsi

başlandırılması nəticəsində əməliyyat qazancıq kapitalı hissəsidir.

• **Bəlləşdirilməmiş mənfəət** - məbləğəyən (vəsaitlər) arasında bəlləşdirilməsi nəticəsində əməliyyat qazancıq kapitalı hissəsidir.

Kapitalın tərkib hissələri

Hesablar planının kapital hissəsində olan hesablar ümumi qaydada aparılaraq üçün əsas əməliyyat rəhbəri müəyyən edilənək aşağıdakı kimi qruplaşdırılmalıdır: [2].

• Müəssisə yaradılan zaman, onun nizamnamə kapitalına uyğun olaraq vəsaitlərin buraxılması, ödənilməsi və vəsaitlərin arasında bəlləşdirilməsi üzrə əməliyyatlar;

• Müəssisə təsis edildikdən sonra onun yeni vəsaitlərinə buraxılması, buraxılmaq vəsaitlərin bir hissəsinin nominal dəyəri, əməliyyat gəliri və ya əməliyyat gəliri ilə satılması, digər hissələrin isə gəlir ələməsi üzrə əməliyyatlar;

• Dividendlər və sair ödəmə vəsaitlərinin ödənilməsi üzrə əməliyyatlar;

• Müəssisə tərəfindən kapital dəyişiklikləri yaradılması və bu dəyişikliklər hesabına aktivlərin əldə edilməsi üzrə əməliyyatlar;

• Müsbət dövrün sonunda kapitalın artırılması üçün dəyişikliklər haqqında köçürülməsi üzrə əməliyyatlar;

• Müəssisə tərəfindən "Bəlləşdirilməmiş mənfəət" dəyişməsi yaradılması üçün hesablar dövründə əldə edilən vəsait mənfəətinə (zərəfinə) həmin dəyişikliklər köçürülməsi üzrə əməliyyatlar.

Müəssisə tərəfindən «Müsbət balans» və «Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat»-da təpəş edilən vəsaitlər arasında tərkib hissələri aşağıdakılardır:

- Ədələtilmiş rizorunama kapitalı;
- Əməliyyat gəliri;
- Gəlir alınması kapitalı (səhmlər);
- Kapital çatışmazlığı;
- Bəlliləşdirilməmiş mənfəət (ədələtilməmiş zərər).

Kapitalın təmənnası və qiymətləndirilməsi

• Ədələtilmiş rizorunama kapitalı

Müəssisə qeydiyyatdan alınmış zaman onun rizorunamasına uyğun olaraq bura daxil olan səhmlərin kəməli dəyəri müəssisə nominal dəyəri ilə ədələtilməli və "Mühasibat balans" və "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"da əks etdirilməlidir.

Müəssisə yaradıldıqdan sonra buraxılan səhmlərin dəyəri müəyyən məbləğətində ədələtilməyə bilər.

"Mühasibat balans"da rizorunama kapitalı onun ömürlü dəyərinə əsaslanaraq ədələtilməli və qiymətləndirilməlidir. [4].

Məsələn: müəssisə nominal dəyəri 3 manat məbləğində olan 7000 səhmə malikdir. Bu səhmlərin 2000 ədələtilməlidir. Beləliklə, "Mühasibat balans"da ədələtilməmiş rizorunama kapitalının dəyəri 12000 (7000 * 3 manat - 2000 * 3 manat) manat məbləğində göstəriləcəkdir.

Bu məbləğ "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"ın Qeydlərində açıqlanmalıdır.

Səhmlərin ədəlişi, həmçinin qeyri-pul əməliyyatları vəziyyətində aparıla bilər.

Məsələn: müəssisənin səhmləri çatışmaz və ya təpəq, əlil və əsaslandırılacaq vəziyyətə düşmüş zaman əməliyyatın ədəlişi dəyəri səhmlərin nominal dəyərinə uyğunlaşdırılaraq, bu iki dəyər arasında fərq əməliyyat gəliri kimi, əks halda əməliyyat zərərliyi kimi açıqlanmalıdır.

Müəssisə əlavə səhm buraxılması yolu ilə ədələtilmiş kapitalın dəyərini artırmaqla yanaşı, həmçinin bu əlavə dəyəri açıqladığı hesabatlarında əks etdirir:

- Buraxılan səhmlərin gəlir alınması;
- Buraxılan səhmlərin nominal dəyərinin artırılması.

Məsələn: müəssisə hesabat dövründə 15000 manat məbləğində əlavə səhm buraxmış və 31.12.2000-cü il tarixi 50000 manat məbləğində rizorunama kapitalına - nominal dəyəri 1 manat olan 90000 səhmə malik olmuşdur.

Beləliklə, müəssisənin kapitalına ömürlü məbləğ 55000 (90000-35000) manat təqdim ediləcəkdir.

Hesabat dövründə səhmlərə dividendlər vermək üçün müəssisənin rəhbərliyi kapitalına ömürlü dəyəri 15000 manat məbləğində saxlamaqla hər bir səhmə nominal dəyəri 0,5 manat məbləğində artırmaq qərarına gəlmişdir. Nəticədə, müəssisənin nominal kapitalı 45000 (90000*1-90000*0,5) artıracaq, bəlliləşdirilməmiş mənfəət isə həmin məbləğ qədər azalmışdır və ya onun hesabat dövründə bəlliləşdirilməmiş mənfəəti 10000 (45000-35000) manat təqdim ediləcəkdir.

• Əməliyyat gəliri

Buraxılan səhmlərin nominal dəyərinə uyğun ədələtilmiş məbləğ əməliyyat gəliri kimi "Mühasibat balans" və "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"da əks etdirilir.

Məsələn: müəssisə nominal dəyəri 2 manat məbləğində olan səhmlərini 5 manat məbləğində hər səhmə görə 3 manat məbləğində yaranan fərq əməliyyat gəlirinə əlil ediləcəkdir.

Müəssisənin təsisi edilməsi ilə bağlı əlilgədən buraxılan səhmlər onları nominal dəyəri ilə ədələtiləcəkdir.

Müəssisənin nəzəməsinə kapitalın bəzələndirilməsinə yönəldilən buraxılış sənədləri istisna olmaqla, bütün digər sənədlər emissiya güzəştli ilə çıxıla bilər.

Məsələn: müəssisə nominal dəyəri 3 manat məbləğində olan sənədlərini 1 manatla sataraq hər sənəd üçün 1 manat məbləğində yaranan fərq emissiya güzəştli hesab olunar.

Hesabat planında emissiya güzəştli kimi müvafiq hesab müvafiq olmadıqından bütün emissiya güzəştliəri cəmsən aşağıdakı kimi alınmaqla "Mənfəət və zərəm haqqında hesabat"da və "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat"da əks etdirilir:

a) Hesabat dövrü ərzində emissiya güzəştliəri silinməsi üçün emissiya gəliri hesabında kəfiyyət qədər çıxmaq olmağı halda, bu güzəştli emissiya gəlirindən artıq olan hissəsi, bəlləkləndirilməmiş mənfəətə silinir;

b) Emissiya güzəştli hər yaranmış məbləğə silinməsi üçün bəlləkləndirilməmiş mənfəət hesabında kəfiyyət qədər çıxmaq olmağı halda bu güzəştli hesabın dövlətin zərəri kimi tanınar.

• Geri alınmış kapital

Müəssisə öz sənədlərini sənədlərləndirən aşağıdakı məqsədlər üçün geri ala bilər: [3].

- Həmin sənədlərin gələcəkdə yenidən buraxılması;
- Həmin sənədlərin ləğv edilməsi.

Yuxarıda göstərilən məqsədlər üçün sənədlər geri alındıqda, ödənilmiş nəzəmə kapitalından məbləği və emissiya gəliri azaldılır.

Məsələn: müəssisə tərəfindən hər bir sənədin nominal dəyəri 3 manat və və hər bir sənəd üçün emissiya gəliri 1 manat olmaqla, cəmi 90000 manat məbləğində 30000 ədəd sənəd buraxılışdır.

Müəssisə hər sənəd üçün 3 manat ödəməklə cəmi 21000 manat məbləğində 7000 sənədi geri almışdır.

Sənədlər geri alındıqdan sonra, müəssisənin kapitalının strukturu aşağıdakı kimi dəyişir:

Nəzəməsinə kapitalı	60000
Geri alınmış kapital-nominal dəyəri ilə	(14000)
Cəmi Nəzəməsinə kapitalı	46000
Emissiya gəliri - buraxılış sənədləri üçün	30000
Emissiya gəliri - geri alınmış sənədlər üçün	(7000)
Cəmi Emissiya gəliri	23000
Cəmi Kapital	69000

Geri alınmış sənədlərin müəssisə tərəfindən gələcəkdə yenidən buraxılması və ya ləğv edilməsi müəssisənin qəbul etdiyi uçuş siyasətinə uyğun müəyyən olunar.

• Geri alınmış sənədlərin yenidən buraxılması

Müəssisə tərəfindən geri alınmış sənədlər yenidən buraxılışla əvəz müəssisənin ödənilmiş nəzəməsinə kapitalı buraxılış sənədlərinin nominal dəyəri məbləğində bəzələndirilməklə.

Geri alınmış sənədlərin yenidən buraxılması zamanı, okeana faktiki uçuş qiyməti ilə geri alınmış qiyməti arasında yaranan müsbət fərq emissiya gəliri, manat fərq istə emissiya güzəştli kimi müəyyən edilir.

Məsələn: müəssisə nominal dəyəri 3 manat və emissiya gəliri 0,5 manat məbləğində olan 6000 sənədin buraxılması nəticəsində 3000 (6000*0,5) manat məbləğində emissiya gəliri əldə etmişdir.

Müəssisə tərəfindən 10000 sənəd 3,2 manatla və ya 0,2 manat məbləğində emissiya gəliri ilə geri alındıqda, bu orkeşiyat

Gərəməsinə gəlir 2000 (0,2 * 10000) mənasında müəyyənləşdirilən, lakin müəssisədə işləyən şəxslərə, əməkdaşlara, işçilərə və digər şəxslərə gəlir 2000 (2000-2000) mənasında təqdim ediləcəkdir.

• Gəlir alınmayan səhmlərinin lağv edilməsi

Gəlir alınmayan səhmlər müəssisə tərəfindən dərhal lağv edildikdə bu əməliyyatın tarixi tarixi hesabın hesabına gəlir alınmayan gərəməsinə gəlir 2000 (2000-2000) mənasında təqdim ediləcəkdir. Səhmlərinin lağv edilməsi əsasında gəlir alınmayan gərəməsinə gəlir 2000 (2000-2000) mənasında təqdim ediləcəkdir, bu əməliyyatın tarixi tarixi hesabına gəlir alınmayan gərəməsinə gəlir 2000 (2000-2000) mənasında təqdim ediləcəkdir. [4].

Gəlir alınmayan səhmlərinin lağv edilməsi müəssisənin kapitalının azalmasına əsas gətirir. Müəssisə tərəfindən gəlir alınmayan səhmlər lağv edildikdə müvafiq olaraq bu səhmlərin mənasız olduğunu "kapital bəziyi" kimi ödənilməyən əməliyyatın kapitalı və əməliyyat gəliri azaldır. Bu hesablar kifayət etdikdə, o zaman bəziyin ödənilməsi məqsədilə azaldır.

Məsələn: 31.12.2010-cu il tarixində müəssisənin əməliyyat qəbulu məbləği:

Ödənilməyən əməliyyatın kapitalı	20000
Əməliyyat gəliri	112000
Əməliyyatın məqsədli məbləği	140000

Səhmlərin nominal dəyəri / mənasız və əməliyyat gəliri mənasız hesablaşdırılır. 01.01.2011-ci il tarixində müəssisənin gəlir alınmayan 80000 səhminin lağv edilməsi əsasında gəlir qəbulu ediləcəkdir. Həmin səhmlərinin gəlir alınmayan əməliyyatın məqsədli məbləği 120000 mənasında hesablaşdırılır.

Bütün səhmlər əməliyyat gəliri mənasız hesablaşdırılır. Həmin gəlir gərəməsinə gəlir 0,4 mənasında (112000/80000) təqdim edilir. Gə-

lir alınmayan səhmlər gərəməsinə gəlir müvafiq olaraq 12000 (80000 * 0,4) mənasında müəyyənləşdirilən əməliyyatdır. Səhmlərin nominal dəyəri və əməliyyat gəlirinin məbləği 112000 mənasında təqdim ediləcəkdir, bu səhmlərinin gəlir alınmayan əməliyyatı 12000 mənasında hesablaşdırılır. Bütün səhmlərin nominal dəyərinin və əməliyyat gəlirinin arıq ödənilməyən 10000 mənasında bəziyin ödənilməsi məqsədli məbləği hesablaşdırılır.

Lağv edilmədən əvvəlki kapital bəziyi gərəməsinə gəlir qəbulu əsasında hesablaşdırılır:

Ödənilməyən əməliyyatın kapitalı	20000
Əməliyyat gəliri	80000
Əməliyyatın məqsədli məbləği	120000

Gəlir alınmayan səhmlərinin nominal dəyəri və əməliyyat gəlirinin məbləği bu səhmlərinin gəlir alınmayan əməliyyatı hesablaşdırılır arıq da oca bilər.

Məsələn: 31.12.2010-cu il tarixində müəssisənin kapitalı əməliyyat qəbulu məbləği:

Ödənilməyən əməliyyatın kapitalı	70000
Əməliyyat gəliri	110000
Əməliyyatın məqsədli məbləği	80000

Bütün səhmlərin nominal dəyəri 1 mənasında və gəlir 0,3 mənasında əməliyyat gəliri gərəməsinə gəlir hesablaşdırılır.

Müəssisə 15000 səhmi 14500 mənasında müəyyənləşdirən gəlir alır. Göstərilən qeydlərə əsasən gəlir alınmayan müvafiq səhmlərinin dəyəri 15000 mənasında (15000 mənasında nominal dəyəri) təqdim ediləcəkdir. 4500 mənasında əməliyyat gəliri təqdim edilir.

Bu zaman gəlir alınmayan səhmlərinin nominal dəyəri ilə əməliyyat gəlirinin arıq məbləği bu səhmlərinin gəlir alınmayan əməliyyatı hesablaşdırılır 5000 (15000-14500) arıq məbləği üçün həmin məbləğ qəbulu bəziyin ödənilməsi məqsədli məbləği hesablaşdırılır.

Bələdiyyə, müəssisənin kapital bələdiyyə üzvü qılınqlanmış şəxslərdən ibarət ola bilər:

Ödəməli özəməmə kapitalı	50000
Əməliyyat gəliri	16500
Bələdiyyə bələdiyyə məsuliyyəti	65000

• Kapital bələdiyyəsi

Kapital bələdiyyənin yaranması üçün ödəməli özəməmə kapitalı tələb olunur:

- Yuxarıda göstərilənə əsasən bələdiyyə.

Məsələn: müəssisənin aktivlərinin 80% bələdiyyə üzvü ilə yuxarıda göstərilən qaydada bələdiyyənin təsisatçıları tərəfindən qılınqlanmışdır. Kapitalda dəyişikliklər haqqında bələdiyyənin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

- Müəssisənin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır;

Məsələn: müəssisənin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır "Kapitalda dəyişikliklər haqqında bələdiyyə"nin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

- Qanunvericilik bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır;

Məsələn: Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik vəsaiti əsasında kapital bələdiyyənin təsisatçıları üçün formalaşdırılması və istisna olunması məqsədi ilə müəssisənin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Qanunvericilik bələdiyyə" bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

- Mənzilqayma bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır;

Məsələn: müəssisənin mənzilqayma bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır yaranması tələb olunanda bu bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. Bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Mənzilqayma bələdiyyə" bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

- Digər bələdiyyələr.

Məsələn: müəssisənin idarəetmə prosesində iştirak etməsi, lakin bələdiyyənin təsisatçıları arasında aktiv iştirak etməməsi tələb olunanda bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. Bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Mənzilqayma bələdiyyə" bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

İdarəetmə prosesində dəyişiklik məqsədi ilə bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. Bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Mənzilqayma bələdiyyə" bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

• Bələdiyyə bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır

Kapitalda dəyişikliklər haqqında bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Mənzilqayma bələdiyyə"nin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Kapitalda dəyişikliklər haqqında bələdiyyə"nin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. [2].

Bələdiyyə bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Kapitalda dəyişikliklər haqqında bələdiyyə"nin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

Müəssisənin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Kapitalda dəyişikliklər haqqında bələdiyyə"nin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

Səhmlərin bələdiyyə bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır

Müəssisənin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. Bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Kapitalda dəyişikliklər haqqında bələdiyyə"nin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

Bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Mənzilqayma bələdiyyə" bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

Bələdiyyə bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Mənzilqayma bələdiyyə" bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

Müəssisənin bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır. "Mənzilqayma bələdiyyə" bələdiyyə üzvü qılınqlanmışdır.

üzrə "Müəssisə və xərçə haqqında hesabat" da icraatı əvvəl kimi təmmələyir.

Kapitalin saxlanması üzrə dəyişiklər

"Kapitaldə dəyişikliklər haqqında hesabat"da əks edilmiş olan kapitalin saxlanması üzrə dəyişiklər aşağıdakılardır: [3].

- Müəssisənin üzvlərindən aktivlərinin yerdən qıymələndirilməsindən yaranan gəlir və ya xərclər;
- Tələmə müəssisənin maliyyə sənədlərində birləşdirilmiş dövrədə edilmiş maliyyə hesabatına daxil edilmiş xərçənin sənədi sahəsində həyata keçirilən əməliyyatlarından yaranan gəlir və ya xərclər;
- Əməliyyatı səhvlərin düzəlişlərindən və ya müəssisənin əvvəl dövrəsində dəyişmədən yaranan gəlir və ya xərclər.

Təqdimat və açıqlama

Müəssisə hesabat dövrü ortasında kapitaldə dəyişikliklərin haqqında və sənədləri haqqında informasiyanı əks etdirən "Kapitaldə dəyişikliklər haqqında hesabat"ı təqdim etməlidir.

"Kapitaldə dəyişikliklər haqqında hesabat"da təqdim olunan kapital maddələrinin təsviri istifadəçiyə müəssisənin kapital strukturunu, kapitalin tərkibinin və qarşılaşdığı, əlavə də, kapitalin ayrı-ayrı komponentlərinin bəyənilməsi üzrə məlumatlılıqların qiymələndirilməsinə imkan verir.

"Kapitaldə dəyişikliklər haqqında hesabat"da təqdim edilmiş olan minimal informasiya "Üçüncü qeydlər və izahat qeydlərində" aşağıdakı kimi açıqlanmalıdır: [1].

(a) bütünlüklü sənədlərin əvvəl; hər sənəd nominal dəyər və ya sənədlərin nominal dəyərlərini ötürmədiyi fakt;

(b) hər sənədin nominal dəyəri;

(c) hesabat dövrünün əvvəlində və sonunda bütünlüklü, bəyənilmiş və bəyənilməmiş, geri alınmış və ləğv edilmiş sənədlərin sayı və məbləği;

(d) dividendlərin bəyənilməsi və məbləği; yəni sənədlərin işləmə qaydalarını geri alınmış və ya ləğv məbləğləri də daxil olmaqla, müvafiq sənədlər üzvlərə nə olub hədiyyə, intiqadlar və məbləğlər;

(e) müəssisənin ödəmə, ləğvə etmə təminatı və ya sənədlərinin məzmunu üzvlərə ötürməsi və məbləği;

(f) əvvəl və sənədlərin əvvəl üzrə müqavilələrin dəyəri və parçaları göstərilməklə, həmin müqavilələrin yerdən yerdə bəyənilməsi üçün saxlanması sənədlərinin sayı və məbləği;

(g) sənədlərin gələcəkdə geri alınması üzrə müqavilələrin bəyənilməsi haqqında məlumat;

(h) girov kimi işləmə təminatı verilmiş sənədlər haqqında məlumat;

(i) müəssisənin hər bir kapital strukturu üzvlərinin və məbləği;

(j) hər bir sənəd üzrə müvafiq dividendlərin məbləği, ləğvə maliyyə hesabatına təqdim edilmiş tarixi ilə hesabat dövrünün əvvəlində tokiif və ya olan edilmiş, lakin maliyyə hesabatlarında əks edilmiş müvafiq dividendlərin məbləği;

(k) intiqadlı dividendlərin məbləği.

Kapitaldə dəyişikliklər haqqında hesabatın tərtib olunmasının müddəti

Burada, müəssisənin "Kapitaldə dəyişikliklər haqqında hesabat"ı tərtib etmək üçün müəssisənin 2018-ci ilin əvvəlində və sonunda olan dövrəyə cədvəl üzrə hesabatları qəbulatı verilməlidir.

mənzur

Hesabların adı	Qalıqlar	
	01.01.2010	31.12.2010
Nisqanməmə kapitalı	20000	18000
Nisqanməmə kapitalının ödənilməmiş hissəsi		
Fərdiyyə gəliri	14500	84500
Üst alınmış kapital qəbulu	12000	12000
Tərəqlənməmələndir- mə köp-çölüyü	800	800
Məzəmmət kəməli üçün ödəniş	200	200
Diğər rəhbərlik	2000	2000
Kəməli illər üçün tələpətilməmiş məzəmmət (ödənilmə- miş hissə)	18000	18000
Cəmi kapital	62000	202000

Lakin hesabət dövriyyəsi üzrə bircə əməliyyatın nəticəsinə əsaslanaraq bu qalıqlar üzrə əqəbdə verilməmiş qeydlərə əsasən müvafiq dördölçölürün qeydlərə tərtibində.

1. Müqəddəs 01.01.2010-cu il tarixində bir birinin nominal dəyəri 2 manat və ümumi qiyəti 3,0 manat məbləğində olan 80000 ədəd buraxılmışdır. Səhənlərin buraxılması ilə bağlı məzəmmət 8000 manat və ya hər bir səhən üçün məzəmmət 0,1 manat təqdim edilmişdir. Buraxılmış səhənlərdən yalnız 70000 ədədi satılmışdır. Məzəmmət vergisi 20% dərəcə ilə hesablanır.

Həll:

Buraxılmış səhənlərin satılmasından 210000 (70000*3,0) manat məbləğində gəlir əldə edilmişdir. Satılmış səhənlər üçün məzəmmət 7000 manat, satılmayan səhənlər üçün məzəmmət isə 1000 manat təqdim edilmişdir. Satılmayan səhənlər üçün məzəmmət hesabət dövriyyəsinin məzəmmət xərcinə aid edilərək müvafiq olaraq xalis məzəmmətlərini və hesablanmış məzəmmət vergilərini əks etdirirlər.

Gələcəkdə əməliyyatlar üzrə əqəbdə mühasibat yoxlaşmaları verilir:

Dr Pal vəsaitlərinin ödənilmələri	100.000
Kr Nisqanməmə kapitalı	100.000
Dr Pal vəsaitlərinin ödənilmələri	70.000
Kr Fərdiyyə gəliri	70.000
Dr Diğər qeydlərdəki dəyişikliklər	200.000
Kr Pal vəsaitlərinin ödənilmələri	200.000
Dr hesabət məzəmməti	8.000
Kr Diğər qeydlərdəki dəyişikliklər	8.000
Dr Fərdiyyə gəliri	7.000
Kr hesabət məzəmməti	7.000
Dr hesabət xərci	1.000
Kr hesabət məzəmməti	1.000
Dr Əsasni məzəmmət (məzəmmət)	1.000
Kr hesabət xərci	1.000
Dr Məzəmmət vergisi	200
Kr Əsasni məzəmmət (məzəmmət)	200
Dr Hesabət dövriyyəsinin xalis məzəmməti	800
Kr Əsasni məzəmmət (məzəmmət)	800

2. Hər birinin nominal dəyəri 2,0 manat məbləğində olan 10000 ədəd cəmi 20000 manat məbləğində səhənlər buraxılmışdır 30.04.2012-ci il tarixindəlik təxirə salınmışdır.

Həll:

Hesabat tarixinə ödənilməmiş nisqanməmə kapitalının məbləğinin hesablanması, buraxılmış nisqanməmə kapitalından cəmi ödənilməmiş hissənin qiyəti və ya hər bir məzəmmət hesablarında əks etdirilməmiş məzəmmət üzrə nisqanməmə kapitalının ödənilməmiş hissəsi barədə məlumat yalnız "Üçölçölük qiyəti və iqtisadi qeydlər" əqəbdə verilir. Bununla bağlı əqəbdəki mühasibat yoxlaşmaları verilir:

Dr Nisqanməmə kapitalının ödənilməmiş hissəsi	70.000
Kr Pal vəsaitlərinin ödənilmələri	70.000

3. Müəssisə 01.03.2010-cu il tarixdə 5000 sərbəli geri almaq və sonradan yenidən buraxmaq üçün saxlanmaq qərarına gəlmişdir. Bu sərbəliyi geri almaq üçün müəssisə təsəvvüfən 20000 manat vəsait idarə etmişdir. Bu sərbəli sərbəllərin geriye alıb qaytarılması barə bir sərbəli üzrə 4,0 manat olmaqla, onlara buraxılıp qaytarılmasından 1,0(4,0-3,0) manat artıq olmaqla.

Hədd:

Sərbəllərin 1,0(3,0-2,0) manat müəssisəyə gəliri ilə buraxılması nəticəsində geri alınmaq sərbəllərin əldə edilməsi müəssisəyə gəlirinin məbləği 5000 (5000*1) manat təşkil etmişdir.

5000 ədəd sərbəlin nominal dəyəri ilə müvafiq əmsəliyə gəliri birləşdə cəmi 15000 (5000*3,0) manat təşkil edir. Bu məbləğin sərbəllərin geri alınması üçün ödənilmiş məbləğdən əlavə əlavə 5000 (20000-15000) manat az olubularına nəzərə alınmaq əmsəliyə gəliri cəmi 10000 (5000+5000) manat məbləğində əzələlənir.

Bu sərbəli əzələləndirilməsi məbləğində yazılıqların vəziyyəti:

De Geri alınmaq kapital	50.000
Ki Digər qərarlaşdırılmış bəndlər	50.000
De Fəxrətə gəlir	50.000
Ki Digər qərarlaşdırılmış bəndlər	50.000
De Digər qərarlaşdırılmış bəndlər	50.000
Ki Həsəbləmə bəndi	50.000

4. Müəssisə 01.03.2010-cu il tarixdə geri alınmaq sərbəlləri yenidən dəfə yığmaq qərarına buraxmaq qərarına gələrək 5000 ədəd sərbəli 3,5 manata satmışdır.

Hədd:

Sərbəllərin nominal dəyərinin 2,0 manat olubularına nəzərə alınmaq bənd sərbəllərin satılmasından əldə olunan məbləği 10000 (5000*2,0) manat, bu sərbəli üzrə əmsəliyə gəliri 7500 (5000*1,5) manat təşkil etmişdir.

Bu əməliyyatın uçotda əks etdirilməsi üçün aşağıdakı məbləğlər yazılıqları verilmişdir:

De Digər qərarlaşdırılmış bəndlər	50.000
Ki Geri alınmaq kapital	50.000
De Digər qərarlaşdırılmış bəndlər	7.500
Ki Fəxrətə gəlir	7.500
De Həsəbləmə bəndi	11.500
Ki Digər qərarlaşdırılmış bəndlər	11.500

5. Müəssisə 01.12.2009 - cu tarixdə yenidənqurulmuşdur. Üzrə ədəliyi təsəvvüf. Belə ki, yenidənqurulmuşdur nəticəsində müəssisənin torpaq, tikili və avadanlıqlarına dəyəri 1500 manat artaraq 4500 manat, qeyri-maddi aktivlərinin dəyəri isə 600 manat saxlanmaq 2400 manat olmaqla.

Hədd:

Aktivlər yenidənqurulmuşdur vəziyyətində ədəliyi təsəvvüf qaytarılmasında ədəliyi nəzərə alınmaq yığmaq əməliyyatına məbləğləri təşkil edir.

Göstərilən əməliyyatların uçotda əks etdirilməsi üçün aşağıdakı məbləğlər yazılıqların vəziyyəti:

A) Torpaq, tikili və avadanlıqların dəyərinin artması nəticəsində yazılıqların ədəliyi:

De Torpaq, tikili və avadanlıq	1.500
Ki Yenidənqurulmuşdur üzrə ədəliyi	1.500
De Torpaq, tikili və avadanlıqların ədəliyi	700
Ki Yenidənqurulmuşdur üzrə ədəliyi	700

B) Qeyri-maddi aktivlərinin dəyərinin artması nəticəsində yazılıqların ədəliyi:

De Yenidənqurulmuşdur üzrə ədəliyi	600
Ki Qeyri-maddi aktivlər	600
De Qeyri-maddi aktivlər üzrə yığmaq əməliyyatı	300
Ki Yenidənqurulmuşdur üzrə ədəliyi	300

Yuxarıda göstərilmiş qaydalar əsasında dəriüstləyiciliklə bağlı hesabların tarixi vəli

	Ödəmələri saxlama kəpitəli	Əməliyyat gəliri	Ödəmə saxlama kəpitəli (səhəmlər)	Yuxarıda qeyd edilmiş saxlama kəpitəli	Məhsul saxlama kəpitəli	Digər saxlama kəpitəli	Bəliqə vəsaitinin məbləği	Cəmi
01.01.2010-cu il başında qayd	29000	14000	(29000)	500	500	2000	(5000)	60000
Aktivlərin yuxarıda qeyd edilmiş saxlama				1500				1100
Maliyyə vəsaiti saxlama	100000 (200000)	70000 (70000)						100000
Səhəmlərin gəliri saxlama kəpitəli		(100000) 7000	(100000) 10000					(20000)
Hesabat dövri saxlama məbləği							(5000)	(5000)
01.01.2010-cu il başında əsas qayd	100000	70000	(70000)	2000	2000	2000	15000	204000
Hesabat dövri saxlama məbləği	100000	60000		2000			(5000)	201000

GƏRƏKLİYAT SİYAHISI

1. 2 №-li Kənd təsərrüfatı Təşkilatları üzrə MƏİ Mühəsibət Üzrə Standart "Kəpizləmə dəyişiklikləri haqqında hesabat əsası";
2. 1 №-li Mühəsibət Üzrə Standart "Maliyyə hesablaşmaları təqdim edilməsi";
3. H.Əliyev, E.Cəlilov, V.Şeyxizadə, M.Əliyev, L.Əliyev. "Kəpizləmə dəyişiklikləri haqqında hesabat əsası" Kənd təsərrüfatı Təşkilatları üzrə MƏİ Mühəsibət Üzrə Standart, İsmail İnfomasiya;
4. www.maliyye.gov.az

R.Ə.Əliyev, Ə.A.Əliyev

Hesabatın Təsdiqlənməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasının
Yeni dən Kənd Təsərrüfatı Təşkilatları üzrə MƏİ Mühəsibət Üzrə Standartı

RƏSMI

Əlavə olaraq təqdim edilmiş hesabatın məzmunu və əlavə məlumatları üçün internetdəki məlumatları izləməyə və məlumatları əldə etmək üçün "MƏİ Mühəsibət Üzrə Standart" saytına daxil olmaq mümkündür.

справости. Сформулированы и предложены методы обобщения и систематизации данных о состоянии и развитии компаний на основе сопоставимой части финансовой отчетности коммерческих организаций.

В настоящей статье с иллюстративными примерами представлено обобщенное обзоровое отчеты об изменениях в собственном капитале коммерческих организаций, а также основные факторы, влияющие на содержание указанного отчета, включая вопросы раскрытия финансовой информации в соответствии с требованиями Национального Стандарта Бухгалтерского Учета "Отчет об изменениях в собственном капитале".

E.O.Aybaev, F.A. Abdullina

**Some Theoretical Aspects of Application of the National Accounting Standard
for the Commercial Organizations "Statement of Changes in Equity"**

SUMMARY

In the conditions of globalization of economic relations and as a consequence of it integration of Azerbaijan economy into world economy the purpose and the form of submission of the financial statements has changed. Preparation and submission of the statement of changes in equity is an integral part of the financial reporting of the commercial organizations.

In the present article with illustrative examples features of preparation of the statement of changes in equity by the commercial enterprises, as well as major factors influencing preparation of the indicated statement, including matters of disclosure of the financial information according to requirements of the National Accounting Standard "Statement of changes in equity" are presented.